

Verslag bladmijnenexcursie Twijzel 6 oktober 2012 Gerrit Tuinstra

De afgelopen jaren organiseert onze werkgroep vrijwel jaarlijks een excursie, speciaal voor het inventariseren van soorten uit de groep van de bladminerende micro's. Het gaat daarbij om een behoorlijk grote groep van kleine tot zeer kleine vlinders. Maar dat wil niet zeggen dat het geen mooie vlinders zijn. Zo zijn de soorten van het genus *Phyllonorycter* (met een spanwijdte van ruwweg 6 – 10 mm.) stuk voor stuk kunstwerkjes, als het gaat om vleugeltekening en vooral ook kleur. De nog kleinere *Nepticulidae* (zo'n 4 – 6 mm.) zijn wat minder fraai getekend en gekleurd, maar ook bij het bekijken van deze vlinders onder het binoculair, kom je tot de conclusie dat het fraaie diertjes zijn!

De excursie werd dit jaar gehouden in het houtwallengebied ten noorden van Twijzel. De resultaten van de excursie zullen o.a. gevoegd worden bij de resultaten van het biodiversiteitsproject in het gebied (zie daarvoor het artikel elders in deze *Flinterwille*).

De weersomstandigheden tijdens de excursie waren prima. Tot kort voor de excursie viel er veel regen, maar net op tijd was er een omslag, waarna het zonnetje erbij kwam en voor plezierige omstandigheden voor het zoeken naar mijnen zorgde.

Voordat de excursie startte werd door een aantal mensen, onder leiding van mijnspecialist Leo Bot, al even gezocht naar bladmijnen op een plek ten noorden van Twijzelerheide, dicht bij het riviertje de Zwadde. Hier liggen veel houtwallen, veelal met een gevarieerde begroeiing van struiken en bomen, voorwaarde voor een gevarieerde vlinderfauna!

Om 13.00 uur startte de excursie, op het parkeerterreintje aan de Wedze, de weg van Twijzel naar Zandbulten/Kollumerzwaag. Achter het parkeerterreintje ligt de Bootsma's Dobbe, met daaromheen diverse houtwallen en een stuk vrij recent ingeplant bos. Dit gebied is in eigendom en beheer bij Staatsbosbeheer. Met een man of tien hebben we eerst dit gebied bekeken op de aanwezigheid van mineerders, die al snel werden gevonden, op een iep naast het parkeerterreintje. Op die ene iep werden drie soorten aangetroffen; *Phyllonorycter schreberella*, *P. tristrigella* en *Stigmella lemniscella*. De mijnen van *Phyllonorycter*-soorten zijn vouwmijnen, die zich vaak aan de onderzijde van het blad bevinden, maar er zijn ook soorten met de mijn juist aan de bovenzijde. De twee *Phyllonorycters* van iep zijn van elkaar te onderscheiden door de vorm en het formaat van de mijn. De mijn van *P. schreberella* is kort en breed, in verhouding tot de langere en smallere mijn van *P. tristrigella*. Bij het naast elkaar houden van beide soorten was dit onderscheid goed te zien.

De mijnen van de soorten van het genus *Stigmella* zijn veelal gangmijnen. Lange smalle mijnen die vaak duidelijk te zien zijn op de bladeren van allerlei struiken en bomen. Kenmerken voor de verschillende soorten zijn o.a. te vinden in de manier waarop de uitwerpselen van de rups achterblijven in de mijn. Soms ligt deze "frass" uitsluitend als een smal spoortje in het midden van de mijn, of soms juist over de gehele breedte van de mijn. Maar er zijn ook soorten waarvan de "frass"

in boogjes in de mijn ligt. Dit geldt ook voor *Stigmella lemniscella*, althans voor het tweede deel van de mijn!

Op een aantal elzen werd de mijn van *Heliozela resplendella* gevonden. De rups van dit vlindertje maakt eerst een gangmijn in een nerf van het blad. Daarna mineert de rups verder in de hoofdnerf van het blad, voordat hij een uitsnede in het blad maakt. Met het uitgesneden stukje blad laat de rups zich op de grond vallen om daar te verpoppen. De combinatie van het gangmijntje met de uitsnede in het blad is vrij eenvoudig te vinden op het blad van de zwarte els. Een soort die hetzelfde doet, maar dan op eik, is *H. sericiella*, maar deze soort werd niet gevonden.

Langs de Bootsma's Dobbe groeien een aantal smalbladige wilgen, waarop de zeer kenmerkende "slakkenspoormijnen" werden gevonden van *Phyllocnistis saligna*. Tevens werden de vouwmijnen van *Phyllonorycter salictella* gevonden. Op de houtwallen rond de dobbe werden op breedbladige wilgen de vouwmijnen van *Phyllonorycter salicicolella*, alsmede de gangmijnen van *Stigmella salicis* en de omgevouwen bladranden van *Caloptilia stigmatella* (die zowel op wilg als populier kan zitten), in vrij grote aantallen, aangetroffen.

Na het bezoekje aan de Bootsma's Dobbe werd er verder gelopen langs de Wedze, in zuidelijke richting. Vanaf de weg werden een aantal gras- en maïspercelen ingelopen, om hier naar mijnen te zoeken in de singels en houtwallen. Langs de weg werden de zakjes van een aantal soorten van het genus *Coleophora* gevonden. Op hondsroos (*Rosa canina*) werden de jonge zakjes, maar ook een aantal oudere, gevonden van *Coleophora gryphipennella*. (Zie de foto op bladzijde 22). De zakjes konden eenvoudig gevonden worden door het zoeken naar de mijntjes die de rupsen achterlaten. Per blad zaten er vaak een aantal kleine mijntjes op, en op diverse bladeren zat ook een zakje. Op braam werd een zakje gevonden dat later door John Boosman gedetermineerd werd als *Coleophora violacea*. Overigens is dit zeker niet de enige voedselplant van deze soort, die behoorlijk polyfaag is!

Op de bladeren van winde, slingerend in een elzensingel langs de Wedze, werden de mijnen van *Bedellia somnulentella* gevonden. De rupsen van deze soort veroorzaken vrij grote vlek mijnen, die van een afstand al zichtbaar zijn. Op braam werden op dezelfde plek de mijnen van *Tischeria marginata* gevonden en even verderop, op zomereik, de mijnen van zowel *T. ekebladella* als *T. dodonaea*. Naast de eerder genoemde *Caloptilia stigmatella* werden van dit genus nog twee soorten gevonden; op zwarte els *C. elongella* en op gewone es *C. syringella*. Rupsen van deze soorten vouwen in bepaalde stadia de rand van het blad om en spinnen deze rondom dicht, om vervolgens hierin verder te leven.

Na afloop van de zoektocht aan de Wedze zijn een aantal mensen nog even wezen kijken bij de begraafplaats bij Twijzel. Dergelijke plekken, net als bv. sportterreinen, kunnen nogal eens wat meer of andere soorten opleveren, vanwege bepaalde struiken en bomen die daar aangeplant zijn. Omdat bij de Twijzeler begraafplaats eigenlijk alleen beuk en haagbeuk staat, werd de lijst niet heel erg meer uitgebreid, maar toch met een paar soorten mineerders; *Phyllonorycter esperella* en

Stigmella microtheriella (beide op haagbeuk), *Parornix fagivora*, *Phyllonorycter maestingella* en *Stigmella tityrella* (op beuk).

Bij het zoeken naar de mijnen hebben we tevens een paar andere soorten gevonden. Bij de Zwadde vonden we een prachtige rups van de grote wapendrager (*Phalera bucephala*). Tevens vloog hier een kleine vuurvlieder (*Lycaena phlaeas*). Bij het parkeerterreintje bij de Bootsma's Dobbe vloog een mannetje van de witvlakvlinder (*Orgyia antiqua*) en op de eerder genoemde iep werd een exemplaar van het roesje (*Scoliopteryx libatrix*) gevonden. Tot slot werd een rups van een eenstaart gevonden, op een eik bij de begraafplaats. Op dat moment was het nog niet duidelijk om welke soort het ging, maar later bleek dat het de gele eenstaart (*Watsonalla binaria*) betrof. De rups zat op een spinseltje op het eikenblad.

Het was een zeer geslaagde excursie. In totaal werden zo'n 65 vlindersoorten waargenomen, waarvan 59 soorten bladmineerders! De houtwallen hebben een gevarieerde begroeiing, maar het vaststellen van zo'n groot aantal had ik vooraf niet verwacht!

Een tweede nieuwe macro voor Friesland in 2012 – Gerrit Tuinstra ***Eupithecia pulchellata* – vingerhoedskruiddwergspanner**

In het artikel over de inventarisatie in de Noardlike Fryske Wâlden werd al een nieuwe soort macro-nachtvlinder voor Friesland genoemd, *Pasiphila choerata* ofwel sleedoorndwergspanner. Maar daarnaast is er het afgelopen jaar, of mogelijk al eerder, een tweede nieuwe macro-nachtvlinder in onze provincie vastgesteld. Het gaat om *Eupithecia pulchellata*, ofwel vingerhoedskruiddwergspanner. Taxonomisch zitten beide soorten dicht bij elkaar. Het genus *Pasiphila* (voorheen *Rhinoprora*) komt in de systematische soortenlijst vlak na het genus *Eupithecia*. Samen met nog drie genussen – *Gymnoscelis*, *Chloroclystis* en *Anticollix* (met ieder slechts één soort in Nederland) – vormen al deze vlinders de groep van de dwergspanners. Deze “eupi's” worden ook wel bloemspanners genoemd, omdat de rupsen van veel soorten juist de bloemen van planten, struiken en bomen als voedsel hebben.

Veel mensen laten de eupi's links liggen, wat vooral te maken heeft met de herkenbaarheid van de afzonderlijke soorten. Bepaalde soorten zijn inderdaad lastig van elkaar te onderscheiden, mede doordat ze niet erg kleurrijk zijn. Echter na enige studie kan men een deel van de soorten toch wel herkennen, met name de verse exemplaren. Sommige soorten zijn zonder probleem te determineren, zoals *E. centaureata* en *E. succenturiata*. Een aantal soorten vormen onderling juist een

Fruitboomdwergspanner (*Eupithecia insigniata*) Foto: Anneke van der Veen

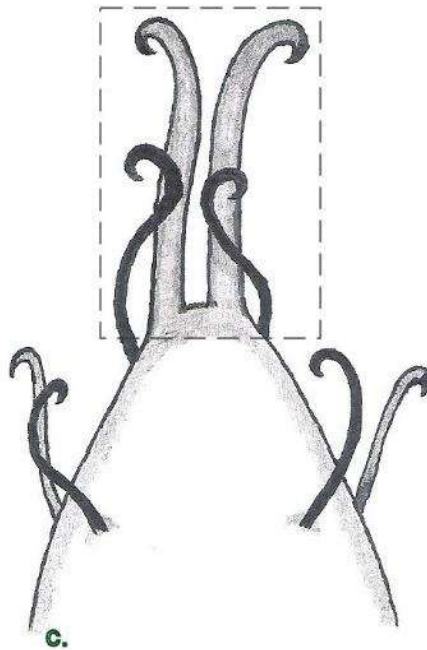
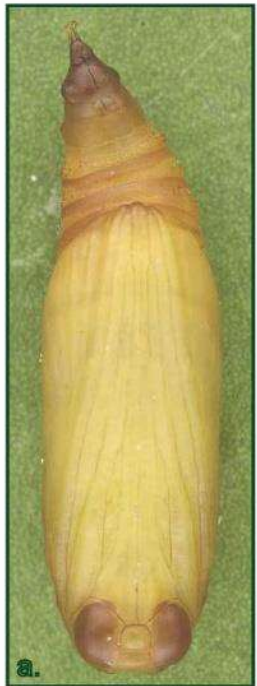

Twee zakjes van het Rozenkoker-motje (*Coleophora gryphipennella*) op Hondstroos tijdens bladmijnenexcursie. Foto: Siep Sinnema

Bruine vuurvlieder (*Lycaena tityrus*), vrouwtje, tijdens de excursie op de Schaapedobbe. Foto: Marjolein Stam

Poppen
en

± 0,5 mm.

cremasters.

Deel a: pop van *G. rufifasciata* (www.ukleps.org).

Deel b: pop van *E. linariata* (www.ukleps.org).

Deel c: cremaster van *E. pulchellata* (tekening: Gerrit Tuinstra).